

Acció política i pensament dels conservadors liberals catalans. De Martí d'Eixalà a Duran i Bas

Borja de Riquer i Permanyer

Introducció

Des de l'inici de la Revolució Liberal hi ha a Catalunya una proposta política i un pensament conservador que adquireix unes característiques pròpies i diferents de la resta d'opcions conservadores hispàniques. Aquesta 'escola social conservadora' és un corrent que es va configurant al llarg del segle XIX i que aconseguirà madurar amb l'anomenat *ministerialisme a la catalana*, però que finalment es dissoldrà, com a opció política, a conseqüència de la crisi del 1898.

Aquest corrent era el producte, o el resultat, del fet que entre els anys 1833 i 1843 Catalunya es manifestés com una societat força moderna que vivia grans tensions. En efecte, Catalunya no sols va ser un escenari bèl·lic privilegiat de la guerra civil entre liberals i absolutistes, sinó que també va viure llavors grans enfrontaments dins del liberalisme mateix, un moviment que acabà fraccionat notablement entre unes tendències més moderades i d'altres de més radicals i democràtiques. Els conservadors representaven els sectors socials més preocupats per la mobilització i el protagonisme popular. Per ells, els canvis polítics de la Revolució Liberal havien desvetllat unes energies socials difícils de controlar i que amenaçaven de desestabilitzar el règim incipient.

A aquestes preocupacions dels conservadors catalans, caldrà afegir-hi la frustració provocada pel predomini d'una política militarista que hipotecava fortament el *civilisme* que, en teoria, havia d'inspirar les noves relacions polítiques. Igualment, els incomodava la consolidació d'un model fortament centralitzat –que deixava en una situació precària i subordinada l'administració local–, i la política d'exclusió dels moderats, que marginava les classes mitjanes i populars del sistema de representació política. Davant d'aquests fets, l'opció dels conservadors catalans fou, a partir del 1843, la de prioritzar la política catalana, és a dir, fer una mena de replegament al país. I el resultat lògic d'això s'expressà en la seva escassa influència en les polítiques governamentals i en una presència reduïda dins les instàncies de direcció de la política espanyola. D'aquesta manera, ens trobem amb una contradicció realment sorprenent: el país més avançat econò-

micament i socialment d'Espanya, Catalunya, tenia una influència molt reduïda en la direcció política del nou règim liberal. A més, s'hi dóna una altra paradoxa: el seu discurs esdevé força conservador, en termes ideològics, però alhora denuncia també, i a cops amb vehemència, els efectes perversos de l'autoritarisme i la militarització de l'ordre públic, ja que impeden la difusió d'iniciatives d'integració política i social envers les classes populars.

El nucli originari d'aquesta 'escola social conservadora' estava integrat bàsicament per juristes, molts d'ells professors de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, com ara Ramon Martí d'Eixalà, Francesc Permanyer i Tuyet, Manuel Duran i Bas i Estanislau Reynals i Rabassa. Ara bé, també hi havia publicistes, escriptors i periodistes, com ara Joan Yllas i Vidal, Josep Coll i Vehí i Joan Mañé i Flaquer; i alguns empresaris i homes de negocis, per exemple Joan Güell i Ferrer, Josep Ferrer i Vidal i Manuel Girona.

L'any 1843 Francesc Permanyer va definir les aspiracions dels conservadors catalans amb aquestes tres consignes: "*Orden sin tiranía, libertad sin licencias, progreso sin revolución*". Amb el temps, els conservadors catalans anaren concretant les seves actituds en manifestar una certa reticència davant la Constitució moderada de 1845, atès que amb aquesta desapareixien una gran part dels referents del liberalisme més obert i es consolidava la proposta restrictiva i la centralització administrativa dels moderats. I fou a partir d'aquesta sensació d'impotència, de no intervenir gaire en el disseny funcional del sistema polític del moderantisme, que començaren a construir-se els fonaments d'aquest conservadorisme polític que partia de la consideració que la societat catalana tenia poc a veure amb la realitat madrilenya o de fora de Catalunya.

Aquests homes es veieren obligats a donar una orientació conservadora al liberalisme, perquè contemplaven amb temor el protagonisme que estaven assumint els sectors democràtics, que ja en aquells moments es manifestaven com a republicans. D'aquí que, per ells, el que calia era, tot i defensar la societat liberal, donar a la política una orientació de defensa social basada en una sèrie de fonaments ideològics bàsics: la *monarquia* com a institució reconciliadora dels espanyols i que lligava amb la tradició; la *religió*, amb el seu paper de deferència ideològica i també d'instrument de consens social cabdal; i evidentment, la defensa de la nova *propietat*, i de la nova societat capitalista. Proposaven un sistema en què només els propietaris tinguessin dret a intervenir en la vida política; per tant, el sufragi s'hauria de restringir a aquells que tenien interessos a defensar en aquell model de societat.

L'impacte de la Revolució de 1848

Hi ha una temàtica encara poc estudiada pels historiadors: l'impacte de la Revolució Europea del 1848, a Espanya en general i concretament a Catalunya. La influència és important, no pel fet que es produïssin grans incidents, sinó sobretot per la impressió que provocà als diferents sectors de l'opinió pública catalana l'esclat revolucionari.

Hi ha un escrit de Duran i Bas sobre el 1848, que, tot i ser publicat uns anys després, el 1855, em sembla força significatiu de l'angoixa que aquesta revolució provocà llavors en els conservadors catalans: "*Se está pasando de la revolución*

simplemente política a la revolución social. La caída de los tronos no era simplemente el advenimiento de la república, era el advenimiento de la democracia. Se plantearon en la vieja Europa los más graves y difíciles problemas en orden religioso, político y social. Jamás como entonces se ha hecho alarde de tan desdeñoso repudio de las instituciones seculares: el poder temporal del pontificado, el destino de los diversos estados de Alemania e Italia, la monarquía como forma de gobierno, el equilibrio europeo, la legitimidad del capital en sus relaciones con el trabajo, la organización de la propiedad individual, todo se discute, digo mal, todo se combate estos días. Es el grito de guerra de las sublevadas muchedumbres". Els conservadors catalans s'adonaven que les ideologies socialitzants s'estenien per Europa i que també podien arribar a Catalunya i, davant d'això, s'havia de convocar "*todas las inteligencias*", com diu Duran, perquè col·laboressin i intervinguessin amb una acció ideològica i política en defensa de la nova societat dels propietaris. Això, evidentment, cal relacionar-ho també amb una defensa concreta d'interessos catalans entorn de qüestions bàsiques com ara l'especificitat industrial, és a dir, el proteccionisme. És a partir d'aquesta realitat que ens podem adonar dels difícils problemes que tindran els diferents grups burgesos catalans a l'hora de relacionar-se amb la classe política espanyola i, sobretot, amb els partits polítics espanyols que es configuren en aquells moments, tant sigui el partit moderat com el partit progressista. I un dels elements fonamentals d'això foren els enfrontaments, i la no-identificació, amb les direccions madrilenyes d'aquests partits, perquè es palesaven discrepàncies tant en l'anàlisi de la realitat com en les mesures que calia prendre.

Entre l'any 1843 i el 1854 els diferents grups liberals de Catalunya, tant de la família del progressisme com del moderantisme, acabaren distanciant-se d'una manera significativa de les seves direccions espanyoles, i moltes vegades les úniques etiquetes que tenen les opcions polítiques catalanes es manifesten *en negativo*: són progressistes anti-Espartero, moderats anti-Narváez, o moderats anti-Bravo Murillo; és a dir, es defineixen per ser contraris a la tendència que deté el poder a Madrid. Les coalicions que es fan a les eleccions aquests anys són molt variables. Així, veiem diferents famílies progressistes que van juntes un any, i dos anys després s'han barallat i s'hi presenten separades; i succeeix això mateix amb els moderats o conservadors. El que és important és veure com tot això acaba culminant, ja els anys 1850-1852, en una iniciativa política que surt del diari *El Bien Público* i de l'Institut Industrial de Catalunya: la creació d'una candidatura catalana conjunta que signifiqui una certa unitat d'acció dels parlamentaris catalans al marge de les seves procedències o simpaties polítiques.

Hi ha un article d'Yllas, del 22 d'agost de 1850, a *El Bien Público* que és força significatiu d'aquest sentiment: "*Los diputados deben ser independientes sobre todo por el carácter, los hábitos y por los recursos de sus bienes. Cataluña en masa no formará más que un solo partido. A este partido único verdaderamente catalán deseamos que pertenezcan todos los diputados de Cataluña. En Cataluña la opinión poco menos que unánime es decididamente proteccionista en economía, decididamente opuesta a los inmoderados tributos existentes, decididamente opuesta también en administración a la centralización excesiva*". És, evidentment, un programa mínim conservador, però hi comença a aparèixer clarament la crida a la unitat d'acció a les diferents fraccions catalanes perquè actuïn d'una manera conjunta.

L'any 1851, i en bona part com a reacció enfront dels projectes autoritaris i centralistes del govern de Bravo Murillo, s'organitza a Barcelona una candidatura conjunta de moderats i progressistes integrada per Martí, Agell, Prim i Vilaregut, que s'imposa a la candidatura ministerial. Al llarg de tot l'any 1851 tenen lloc al Congrés dels Diputats uns intensos debats sobre la situació en què es troba Catalunya i sobre els projectes governamentals. Així, el juliol d'aquest any diversos parlamentaris, com ara Salvador Maluquer, Joan Prim, Estanislau Figueras, Madoz, Domènech i Nadal, denuncien la situació en què vivia Catalunya, en estat de guerra des de l'any 1845. Hom diu que el país és tractat com a una "*colonia de España*" o com a "*provincias conquistadas*". Prim protesta amb vehemència contra el "*sistema opresor*" i es pregunta: "*¿los catalanes somos o no somos españoles?*".

L'any 1853 els moderats de Barcelona, entre ells Martí d'Eixalà i Permanyer, deixen d'utilitzar l'etiqueta de *moderats* i a partir de llavors comencen a dir-se simplement *conservadors*. Ja no són membres del "*Partido Moderado*", com posaven les proclames de propaganda electoral de l'època, sinó que es presenten com a candidats conservadors, és a dir, es desvinculen de tota relació amb la direcció espanyola dels partits. I si fa no fa, això mateix comença a succeir entre els progressistes. Ens trobem, doncs, que significativament a partir d'aquests anys apareixen candidatures conjuntes dels uns i els altres.

Cal retenir aquests elements perquè després seran la base del pensament i de l'actuació dels conservadors. En primer terme, la qüestió de la independència política dels diputats respecte als partits espanyols; segonament, la necessària acció unitària dels catalans a Madrid. Es parla d'allò de votar com a catalans, i surten denominacions com ara els *ministerials a la catalana*, i sobretot de la necessitat d'actuar conjuntament en qüestions com ara el proteccionisme, i la reforma fiscal i "*l'excentralització*", com diu llavors Duran.

El Bienni Progressista i la Unió Liberal

És durant el Bienni Progressista que l'actuació d'aquests conservadors resulta més explícita, atès que llavors comencen a concretar el seu ideari. Arran de l'entrada de Mañé i Flaquer i Duran i Bas en la redacció del *Diario de Barcelona*, cridats per Antonio Brusi, aquest diari esdevé el portaveu polític de la burgesia conservadora i ho serà durant més de 50 anys. Duran i Mañé elaboren un autèntic programa polític per al *Brusi*. És un programa conservador, però no reaccionari, que es basa en la reforma de la Constitució moderada del 1845, però fent una llei electoral més àmplia; evidentment posen l'èmfasi en la qüestió proteccionista; hi ha un suport clar a la desamortització de Madoz, entre altres coses per aconseguir que l'Estat tingui un equilibri pressupostari; una dura censura a la immoralitat de l'administració, tot exigint que sigui més eficaç; també hi ha unes crides, un xic tímides, a favor de la descentralització, i finalment una apel·lació a fer una política d'ordre públic que controli realment l'obrerisme, que en aquests moments ressorgeix a Barcelona. La síntesi programàtica de Duran i Mañé, que apareix al *Brusi* l'any 1855, és la següent: "*La doctrina del partido moderado sin los resabios de la centralización cesarista y las provocaciones regalistas y la vieja enemiga a toda novedad y a todo progreso. Las aspiraciones de los progresistas a*

la monarquía limitada pero despojadas del absurdo principio de la soberanía nacional". És a dir, cercaven situar-se en una posició equidistant entre els moderats i els progressistes. Continuaven acceptant els principis ideològics dels moderats, però sense els plantejaments més centralistes i més reaccionaris; i acceptaven igualment el reformisme dels progressistes, però sense els seus objectius democràtics.

Durant el Bienni Progressista comença a actuar el grup conservador català format per Martí d'Eixalà, Yllas, Permanyer, Joan Güell, Villalobos, Badia i Agell, que apareix en aquell moment com un polític molt actiu. Aquests polítics comencen a veure la necessitat de trobar una situació intermèdia: la recerca d'una posició conservadora, però no reaccionària; reformista, però no democràtica. Aquesta opció apareix poc després mitjançant la formació de la Unió Liberal. Tots aquests polítics conservadors catalans s'entusiasmen quan, el febrer de 1858, Ríos Rosas, un dels màxims dirigents de la Unió Liberal, presenta el que esdevé el programa reformista dels unionistes.

Al llarg dels anys del Bienni proliferen els articles de denúncia dels perills que significa la continuïtat del tracte discriminatori envers Catalunya, atès que això fins i tot podria acabar provocant una greu crisi entre Catalunya i Espanya, malgrat no existir cap sentiment secessionista. Així, Yllas i Vidal, a *Cuestiones catalanas. Cataluña en España*, hi afirma: "*La unidad nacional es un sentimiento político fundamental común a todos y vivo en cada una: formadillo sino existe, y no temáis del provincialismo [...]. No se dirá que Cataluña tiende a una separación del Reino de Castilla, especie a la que se ha dado ahora últimamente alguna importancia [...]. Son idos los tiempos de la nacionalidad catalana [...]. Esto que parece a algunos deseos de la emancipación [...] no es sino el grito de la indignación contra la injusticia. Si un día fuera otra cosa, no provendrá ciertamente de lo que ahora existe, sino de lo que vendrá después: provendrá de que rebosará la copa del sufrimiento*".

Igualment Joan Mañé i Flaquer, el 1856, denuncia, tot fent una llarga reflexió històrica, com les polítiques poc sensates dels governants espanyols i la seva obsessió centralista no fan més que accentuar la crisi interior hispànica: "*Es evidente [...] que entre las diferentes provincias que constituyen la monarquía española no existe aquella armonía, aquella afinidad, aquella comunidad de sentimientos y aspiraciones que debieran alentar pueblos hermanos, unidos por el doble lazo de la religión y de la nacionalidad, y es innegable que esta repulsión se hace más sensible del centro a la circunferencia y de la circunferencia al centro, y principalmente en provincias, que, como Cataluña, han gozado de una autonomía tan poderosa como las más independientes nacionalidades [...]. Desde Felipe V, para los catalanes, castellano fue sinónimo de opresor, de enemigo; pero andando el tiempo dulcificado el rigor del poder central, esa prevención quedó relegada a las clases inferiores, hasta que la invasión de 1808, borrando las últimas huellas de añejas antipatías, hizo hermanos en el común peligro a dos pueblos que fueron encarnizados enemigos*".

L'1 d'agost del 1855, al diari *Le Messenger du Midi*, Joan Mañé i Flaquer va publicar un article molt llarg, que fou reproduït anys després en castellà a *La España Regional* (núm. 60, 1891, pàg. 97-111) i posteriorment, en català, a *Lo Soma-tent* (6 d'abril de 1897). Mañé s'hi preguntava: "*Què és Espanya? [...]. Espanya és una federació de pobles, de nacionalitats, de races distintes amb distintes tradi-*

cions, distints costums y distints idiomes. Cada regió te sa història a part, sos herois particulars, cada qual ha de conservar sos codis y tribunals distints dels demás. No es crega que les línies de demarcació que les separen hagin nascut de l'arbitrarietat, del capritxo d'una rei o d'un conquistador; són obra de la naturalesa o, millor dit, de la Providència, puix han resistit els vans esforços intentats pels homes per a destruir-les. Establir la unitat a Espanya és introduir la uniformitat y la igualtat de la misèria, de la ignorància i del rebaixament moral [...]. La ruïna i decadència d'Espanya s'inicià quan els Monarques decidiren la desaparició de les nacionalitats que constitueixen l'Espanya regional”.

I aquest mateix any, però ara a Madrid, al diari *El Criterio*, Mañé va escriure una sèrie de quatre articles sota el títol comú de «Cataluña», on feia preguntes com aquesta: “¿Se quiere hacer con Cataluña lo que Inglaterra ha hecho con Irlanda? [...]. Cataluña debe entrar desde luego en el goce de los derechos políticos de que disfruten las demás provincias de España [...]. Debe cesar el estado excepcional, porque así lo aconsejan la justicia, la prudencia y la dignidad de la nación [...] continuando la omnipotencia de los Capitanes Generales se la hace de peor condición que a las colonias, supuesto que no cuenta para garantía como aquellas el juicio de residencia que pone coto a las demás de la autoridad superior [...]. El día que esto se realice, la dinastía de los Capitanes Generales habrá desaparecido de hecho, y Cataluña cesará de ser una colonia española”.

L'any 1860, Joan Cortada –al seu llibre *Cataluña y los catalanes*– utilitza uns arguments similars per cridar l'atenció sobre la manca de polítiques nacionalitzadores i de consens a fi de reforçar la unitat dels espanyols: “Cuando un Estado es un conjunto de varios estados, no basta haberlos unido para formar de todos ellos un pueblo, sino que es preciso asimilarlos, darles las mismas leyes, las mismas costumbres, la misma lengua e ir modificando el carácter de las fracciones, a fin de formar un carácter uniforme para el todo [...]. Es difícil, si no imposible, hallar en nuestros tiempos una nación compuesta de elementos tan heterogéneos como la española”.

Després de 1856 serà explícit el suport dels conservadors catalans a la tercera via que semblava representar la proposta d'Odonell, la Unió Liberal. El mateix Duran i Bas escriu al *Brusi* el 30 d'octubre de 1858: “Es la Unión Liberal una situación durante la cual ha de restaurarse con todo rigor los principios conservadores, han de formarse y echar raíces las costumbres políticas para que la democracia tenga por primeros enemigos las sanas costumbres y los enérgicos sentimientos, y la causa de la civilización no sucumba a los atentados liberticidas”. A banda de la retòrica, queda clar que estaven relativament esperançats amb l'aparició d'una tercera via que no fos ni el reaccionarisme moderat, ni els “espadones” tipus Narváez, ni la dictadura civil d'un González Bravo, ni tampoc el programa dels progressistes, els quals proposaven ja el sufragi universal.

Antonio Guerola, l'any 1864, a la memòria sobre la seva gestió com a governador civil de Barcelona, descriu així els sentiments polítics dels catalans i el tarannà dels seus representats a Corts: “Los catalanes, bien por su situación geográfica a un extremo de la península española, bien por convicción de que superan al resto de ella en civilización, bien por recuerdos de su poder como nación independiente y guerrera, cuyas hazañas asombraron a toda Europa, tienen infiltrado un espíritu de altiva independencia que se revela en todos: en las clases pobres por las insurrecciones y motines, y en las medias y elevadas por un

cierto alejamiento de la corte y tendencia a vivir de sus propios recursos. Una prueba de ello es el carácter de que vienen siempre revestidos los diputados a cortes, sea cual fuere su partido político. Se les ve ser ministeriales u oposición, pero sin sumisión, conservando su independencia; independencia que, por lo demás, se traduce en actos de bien entendido patriotismo y alejamiento de intrigas pequeñas”.

En aquests anys, morts ja Martí i Permanyer, Duran i Bas és el propugnador de reformes més actiu, sobretot en el sentit administratiu. Ja l'any 1860, ell i 15 diputats provincials de la província de Barcelona van presentar una esmena molt interessant al projecte de llei de règim local: proposaven tornar a la província única catalana, Catalunya, i que la nova diputació catalana assumís moltes més atribucions administratives i fiscals. Després, el 1866, Duran encapçalava també una petició de 6 diputats a Corts catalans, entre ells Ferrer Vidal i Bertran d'Amat. Era una *“exposición sobre la proposición de ley de reforma de las administraciones”* que provocà un gran debat entre Duran i Bas i el que llavors era ministre de Governació, Posada Herrera, sobre el paper de les diputacions provincials. Duran proposava tornar a les *“provincias históricas”* i que la nova de Catalunya tingués més competències, ja que aquesta era la manera com el país se sentiria més vinculat a Espanya. Al text de l'*“exposición”*, Duran hi deia, entre altres coses: *“[...] la descentralización administrativa es hoy día la aspiración universal y legítima del país, no el vago clamor de la opinión, ni la enseña de una bandera [...] La descentralización que el país necesita y reclama es la que debe dar dignidad e independencia a todo lo que tiene vida robusta y propia; expansión en sus manifestaciones a todas las entidades legítimas; límites al Poder central para que no convierta en absorción su dirección y tutela”.*

En el discurs que Duran pronuncià al Congrés, el 12 de maig de 1866, defensà amb aquestes paraules la proposta dels parlamentaris catalans: *“La descentralización administrativa educa al hombre para la vida de ciudadano [...]. Esta franquicia provincial viene reclamada por todos los elementos que constituyen nuestras nacionalidades, compendio de las nacionalidades de los antiguos reinos de Castilla, de Navarra, de Aragón, de Cataluña, de Valencia. [...] Lo que no queremos es que a nombre de la unidad se nos imponga la uniformidad; a eso nos oponemos [...] La unidad es con el orden [...] una condición esencial de toda asociación política, pero la unidad no se opone a la variedad, y aún sin variedad podría decirse que no hay unidad, y sobre todo no hay vida [...]. Suprimir esa variedad, y suprimir desde luego la libertad humana [...]. Subordinar todo lo que haya de ser subordinado, pero dad vida e independencia a lo que deba tenerla. No tengais miedo de que la unidad se quebrante por eso [...] cuando las aspiraciones generales y legítimas del país no se traducen en leyes por los Gobiernos, lo que podía ser una reforma pacífica y aplaudida se encargaran de hacerla violenta y desastrosamente las revoluciones”.*

Aquestes propostes descentralitzadores foren refusades totalment. La Unió Liberal legislà durant els anys de mandat amb una visió clarament centralista i uniformista. Això provocà enfrontaments parlamentaris molt notoris entre els diputats catalans i el govern de la Unió Liberal. Tot i ser els diputats catalans de la Unió Liberal, acabaren trencant la disciplina de partit i actuaren, com digué llavors Permanyer, *“ministerials a la catalana”*; és a dir que donaren suport al ministeri llevat de qüestions que afectaven els catalans en els quals pensaven votar

com a catalans. Així trobem, per exemple, durs enfrontaments parlamentaris entre Permanyer i el marquès de Pidal, ministre de Gràcia i Justícia, sobre la Llei de notariat, que entre altres coses prohibia redactar testaments en català i feia que els notaris poguessin exercir sense saber català, o respecte de la Llei hipotecària, que desnaturalitzava una bona part del dret consuetudinari català i que implicava una agressió evident contra el dret civil català. Penso que és important destacar aquests plantejaments de demanda de descentralització, que han estat molt poc recollits per la historiografia catalana. Ara bé, tot i ser importants, no es poden qualificar, ni de bon tros, de propostes catalanistes, sinó potser de regionalistes.

La Unió Liberal havia traït els seus propòsits inicials i es comportà com un grup clarament centralista. Això féu que els homes que havien donat suport a la Unió Liberal comencessin a tenir un gran desencís respecte al que havia estat aquella tercera via. Duran utilitzà llavors, en el famós debat contra Posada Herrera, una coneguda frase de Tàcit que després reproduí molt: *“Los vicios de antes se están convirtiendo en costumbres”*, i quan en un país passava això, significava que s’estava disgregant moralment. Hi ha un escrit de Duran sobre l’actuació dels homes i els governs de la Unió Liberal en el qual manifesta clarament la seva decepció sobre l’obra de govern dels unionistes: *“Los gobiernos unionistas dotados de más fuerza de resistencia que de espíritu de iniciativa, faltos de audacia y sobrados de confianza, tímidos en las reformas y recelosos del libre desarrollo de la actividad individual, han acabado por esterilizar por inacción nuestras esperanzas”*. I acaba responnent, en una frase molt significativa, aquella famosa divisa que Donoso Cortés atribuïa a la manera de manar de Narváez: *“Gobernar no siempre es resistir”*.

Cap al 1867, amb la dictadura civil de González Bravo, la decepció dels conservadors catalans era quasi total. La seva preocupació per la manca de definició de la política econòmica, per l’absència de polítiques de cohesió i integració social, per la precarietat i la subordinació de l’administració local, pel desprestigi creixent del sistema, dels polítics, del partit moderat i de la reina mateixa, els feia extremament pessimistes sobre el futur del sistema isabelí.

El Sexenni Democràtic

Sovint, s’ha donat una visió una mica exagerada del que significà la Revolució del 1868 i el que fou el Sexenni Democràtic. S’ha intentat presentar la burgesia catalana com una mena de força directora del procés de canvi malgrat que no fou així. Si bé hi ha nuclis progressistes i burgesos catalans que hi col·laboren, l’alta burgesia catalana ni participà a les conspiracions, ni de bon tros en el pronunciament de setembre del 1868. I no solament no hi estava d’acord, amb el canvi revolucionari, sinó que molt aviat veié amb preocupació la nova situació. Sobretot quan s’adonà que la panoràmica política catalana era ben diferent de la de la resta de l’Estat espanyol, i quan s’adonà amb sorpresa que a les primeres eleccions per sufragi universal, les municipals del 1868 i les generals del 1869, a Catalunya guanyaven clarament els republicans federals.

Amb la Revolució del 1868 els grups burgesos conservadors van ser desplaçats del control de les institucions locals i provincials de Catalunya, i d’altra banda el

carlisme tornà a ressorgir fins a aixecar-se en armes durant la primavera del 1872. Amb aquesta situació, la burgesia conservadora catalana, evidentment, no dóna suport als polítics de Madrid, als governs liberals monàrquics, els quals considerava responsables del protagonisme dels federals, atès que havien imposat una legislació massa permissiva que permetia el lliure funcionament de les societats obreres, la celebració de congressos obrers i la difusió d'ideologies revolucionàries.

L'actitud inicial dels conservadors catalans fou relativament autocrítica. Així, Mañé reflectí la seva impotència política, escrivint el 1869: "*Acceptamos la Revolución de Septiembre como una lección y como un castigo*". Ara bé, tot i que Mañé afirmà que actuarien amb "*lealtad y sinceridad*", aviat feren tot el possible per organitzar la contrarevolució, i refusaren donar suport a aquella situació, una "*monarquía con instituciones republicanas*", com l'havia definida Laureà Figuerola.

A partir del 1869 els conservadors catalans començaren a conspirar decididament contra el règim democràtic, perquè sabien que aquella era una situació en la qual tenien totes les de perdre. Conspiraren d'una manera molt hàbil, perquè ho feren a partir de l'obertura de quatre fronts diferents de lluita. La primera *causa política* que impulsaren fou la lluita a favor de l'Església, promovent la mobilització dels sectors catòlics contra la Constitució del 1869, contra el matrimoni civil, contra les lleis laiques i contra el reconeixement del regne d'Itàlia. La segona campanya fou contra la reorientació de la política econòmica del règim democràtic, el famós aranzel Figuerola el 1869, amb la seva lleugera obertura de tipus lliurecanvista. S'organitzaren grans actes i mobilitzacions empresarials, i si bé al capdavant sempre hi havia els homes de l'Institut Industrial i del Foment de la Producció, al seu costat apareixien també els polítics conservadors, que donaven a la campanya un contingut polític contrari al govern liberal demòcrata.

La tercera campanya fou la mobilització dels sectors de la societat catalana que tenien interessos econòmics a Cuba contra la possibilitat de procedir a l'abolició de l'esclavitud. Hi hagué una mobilització impressionant promoguda pels Círculos Hispano-Ultramarinos, en els quals figurava tota l'alta burgesia de Catalunya, contra la concessió de la llibertat als esclaus de Cuba i Puerto Rico. Hi trobarem al davant de tot el navilier Antonio López, futur marquès de Comillas, el banquer Manuel Girona, i també Duran i Bas i altres conservadors, interessats a donar un contingut polític antirègim a la mobilització proesclavista.

Finalment, a partir de l'any 1873, la instauració d'un règim republicà fou la gota que desbordà el vas de la paciència d'aquests sectors. Des de llavors intentaran crear un grup de monàrquics alfonsins, és a dir, partidaris de la restauració dinàstica dels Borbons en la figura del príncep Alfons. Acceptaran la direcció de Cánovas, que era el cap de l'alfonsisme, però curiosament a Catalunya s'organitzaran d'una manera molt específica i amb un nom força significatiu: la Lliga de l'Ordre Social. Dins d'aquesta Lliga de l'Ordre Social, hi trobem els elements més importants de l'alta burgesia barcelonina: Antonio López, Manuel Girona, Evarist Arnús, els Muntadas, Ferrer Vidal, el futur marquès de Camps, etc. El coordinador del grup és Duran i Bas, que és el polític català que manté millors relacions amb Cánovas del Castillo.

La Restauració

Durant els primers anys de la Restauració, especialment entre 1875-1876, el grup dels conservadors catalans tingué un enfrontament molt significatiu amb Cánovas del Castillo sobre el caràcter del nou règim. Per ells, no havia de ser una simple restauració dinàstica, la tornada dels Borbons, sinó una autèntica restauració social; calia tornar a restaurar l'ordre social, imposar la disciplina després de la traumàtica experiència del Sexenni. I per tant exigeixen des del primer moment a Cánovas que es configuri un règim realment fort que impedeixi tornar a etapes com aquella. Això significava emprar els recursos més tradicionals del conservadorisme: oposició total al sufragi universal i a la Llei d'associacions, a la llibertat de premsa; tornar, si era possible, a una unió Església-Estat, i, a partir d'aquí, a una política d'ordre públic que impedís la difusió d'ideologies contràries a la propietat i el règim. Aquesta polèmica es pot seguir molt clarament a partir de les famoses cartes de Mañé i Flaquer a Cánovas recollides en el llibre que es coneix com *Las cartas provinciales a D. Antonio Cánovas del Castillo*. A més, hi ha una abundant correspondència entre Duran i Cánovas en la qual discrepen sobre si s'ha de tornar a la Constitució del 1845, o si s'ha de fer una Constitució nova, sobre el paper de l'Església, sobre si el sufragi ha de ser universal o no, etc. Però, malgrat aquestes discrepàncies, per als conservadors catalans el sistema de la Restauració era el seu sistema polític.

A vegades s'ha dit que la burgesia conservadora catalana es va veure obligada a acceptar la Restauració i que va jugar-hi forçada. No hi estic d'acord. Havien col·laborat a instaurar-la i no solament l'acceptaven sinó que participaren a fons en el sistema, i això es demostra clarament en analitzar la composició del Partit Conservador i del Partit Liberal, on trobem els personatges més significatius de l'alta burgesia barcelonina fent política: diputats, senadors, alcaldes, regidors, etc. Evidentment, mantenien discrepàncies més o menys profundes, però hi participaven clarament. Duran i Bas, de fet, era el portaveu del sector més crític dels conservadors. Crític davant del que ell considerava un excessiu pragmatisme de Cánovas. Creia que havia traït els principis conservadors, que es voltava de gent massa corrupta i ineficaç, que no tenia cap sensibilitat per entendre les peculiaritats del cas català. L'actitud de Duran es podria resumir així: oposició al fet que els conservadors de Barcelona, o de Catalunya, exercissin un paper de sucursals respecte a un partit conservador de Madrid; no volien dependre de la direcció madrilenya i del totpoderós “jefe”, com es qualificava Cánovas a les cartes. Els conservadors catalans, segons Duran, volien que, des de la configuració de les candidatures fins a la seva actuació, tot respongués a criteris propis catalans.

L'any 1879, escrivint a Francisco Silvela –ministre de Governació–, Duran i Bas deia que “*las elecciones tienen que ser limpias. Hemos de rechazar sistemáticamente los cuneros, no deben ponerse candidatos a los distritos sino al contrario, recibirlos de ellos y encomendar que escojan entre ellos a las personas de mayor respetabilidad del país*”. És a dir, hi havia una oposició evident als diputats enviats des de Madrid i, al contrari, exigien poder-los escollir des d'aquí. També hi havia una oposició al que podríem dir-ne la disciplina del partit, que els obliguessin a votar certes lleis perquè eren les lleis del govern. Duran afirmava: “*No queremos tener los compromisos de afiliado sino dar el mismo apoyo que dan a la causa conservadora el Diario de Barcelona y muchísimas personas amigas mías*

de gran influencia social pero que no quieren perder la independencia que el ser hombre de partido limita". Els conservadors catalans s'oposaven a ser homes de partit, és a dir, a acceptar una total disciplina de vot i de conducta. Ells eren conservadors però no ministerials; és a dir, que se sentien conservadors, però no pas uns disciplinats militants del canovisme.

Igualment, els conservadors catalans refusaven els criteris de funcionament del model de partit liberal; és a dir, que hi hagués uns polítics professionals, que eren els que feien la política, i una base social que sols votava, que hi delegava la representació. Enfront d'això, sempre pressionaren perquè hi hagués una representació directa dels més interessats en les qüestions socials i econòmiques. Així per exemple l'any 1879, a les eleccions a Corts per Barcelona, Duran i els seus organitzaren el sistema següent per escollir candidats a Corts: convocaren unes assemblees de sectors professionals de gent amb dret a votar. A una assemblea, hi van els propietaris de finques urbanes i professionals (advocats, metges, etc.) i aquests trien com a candidat seu Duran i Bas. N'organitzen una altra de comerciants i de banquers, que nomena Frederic Nicolau. I, finalment, celebren una tercera assemblea de socis de l'Institut Industrial de Catalunya i de l'Institut del Foment, on és elegit López Fabra. És a dir, imposen una representació corporativa, i no accepten els candidats que volien imposar Cánovas o Romero Robledo. Això, evidentment, topà amb els criteris de funcionament d'un partit centralista, que era el model liberal de partit.

A Barcelona, oficialment, no hi hagué partit conservador fins al març del 1883, que és quan es fundà un Círculo que no va prendre el mateix nom que el de Madrid, Liberal-Conservador, sinó Conservador-Liberal, atès què els dirigents de l'entitat barcelonina afirmaven que ells eren més conservadors que liberals. En el discurs inaugural fet per Duran i Bas hi ha frases que mostren el notable conservadorisme social que els inspirava: *"Este partido es conservador porque afirma los principios fundamentales de la escuela conservadora. Afirma que las naciones no pueden ser ateas, que el estado ha de tener una religión y que ésta en España ha de ser la católica, apostólica y romana sin libertad de cultos. Afirma que antes que las constituciones escritas tienen los pueblos una constitución interna y que en España es la base de ella la monarquía hereditaria, la monarquía legítima de D. Alfonso XII. Afirma este partido que el individuo y la sociedad coexisten por ley providencial y que todos los derechos vienen limitados no sólo por los principios del orden moral sino por las leyes fundamentales del orden social y por el estado de la cultura de los pueblos. Este partido afirma que en España la soberanía en todos los casos reside siempre en el Rey o en los reinos, como los antiguos decían. Y este partido afirma que en su organización de las cámaras ha de haber por derecho y por necesidad social dos cuerpos y que el senatorial debe estar la representación de las superioridades sociales de todas las aristocracias, de los intereses permanentes de la sociedad"*. El discurs, que és d'un conservadorisme extrem, i que desbordava de molt el de Cánovas, l'aprovaren per unanimitat els socis del Círculo de Barcelona.

A poc a poc, els conservadors catalans s'anaren adonant que la política dels governs espanyols produïa un divorci perillós entre les classes altes catalanes i el mateix règim de la Restauració. Ja l'any 1881 hi ha una carta de Duran a Francisco Silvela en la qual diu: *"Va penetrando en todas las clases sociales –es refiriéndose a Catalunya– la doble idea de que en Madrid se desdeña en general todo lo*

que no son intereses exclusivos de la corte y que sobre todo se tiene mala voluntad a Cataluña. Y esta doble idea va uniendo a todas las clases. Y hasta aproximando a todos los partidos. Lo cierto es que Madrid y Cataluña no se entienden”.

Per la seva banda Joan Mañé, al Brusi del 14 de maig del 1882, referint-se a l'aprovació del tractat de comerç amb França, escrigué aquestes frases abrindades: *“No se hagan ilusiones: no quedan borradas las huellas de las pasiones que desencadenaron. El puñal que han clavado en el pecho de Cataluña clavado queda y de la herida sigue manando sangre, y esa sangre enrojecerá el Ebro trazando una línea divisoria entre Cataluña y el resto de España”.*

En un discurs pronunciat per Duran i Bas a les Corts, el 4 de març del 1885, en un moment en què hi ha la coincidència de la votació del *modus vivendi* amb la Gran Bretanya i del lliurament del *Memorial de greuges* al rei, va fer aquesta explicació del seu vot contrari al govern de Cánovas: *“[...] debo decir que cuantas veces me he sentado aquí, habiendo apoyado a Gobiernos conservadores, los he apoyado con la única manera que debe hacerlo el Diputado catalán; esto es, conforme a aquella célebre frase con que se calificó la conducta de mi difunto amigo el Sr. Permanyer: un ministerialismo a la catalana; y con este ministerialismo he combatido al Gobierno actual en esta cuestión, y le combatiré en alguna otra, así como le apoyaré en todas aquellas que obedezcan al criterio verdaderamente conservador según yo lo entiendo y según han proclamado y desenvuelto los hombres importantes del partido que hoy influyen en los destinos de la Nación”.*

Lògicament, aviat es produí una clara divisió dins del conservadorisme català entre els que podríem anomenar *dirigents històrics* i els *canovistes*. Això ho descrivia Duran i Bas en una carta a Cánovas del Castillo, el 9 de juliol del 1890: *“Hay dos grupos de conservadores; los unos no llevan escarapelas pero tienen las tendencias, los sentimientos, los intereses, la gran fuerza de las clases conservadoras; son los más. Otros, activos, si se quiere, pero más indiferentes que aquellos a los principios, y al carácter propio de la que pudiera llamarse escuela social conservadora, no son escrupulosos en los procedimientos y son los que viven del nepotismo y del caciquismo”.*

Aquesta situació anava erosionant el prestigi mateix de tots els polítics conservadors. Hi ha una carta de Duran, també de l'any 1890, on s'escriu el següent: *“Los que deberíamos tener influencia con los fabricantes por los muchos servicios que les hemos prestado como proteccionistas la hemos visto menguar en cuanto somos hombres políticos, achacándonos que damos preferencia sobre todo otro interés al de partido”.* Fins i tot acusaven Duran mateix de ser un home de partit; ell, que sempre havia intentat no aparèixer com a tal. Els dirigents del Foment, de la Cambra de Comerç i d'altres corporacions, començaven a manifestar reticències enfront dels polítics en general en qualitat de polítics. Això és el que d'alguna manera portà Duran i Bas a desentendre's, durant una època, de la política.

L'any 1891, després d'una picabaralla molt llarga amb Cánovas al Congrés, Duran i Bas dimiteix la presidència del Círculo Conservador-Liberal de Barcelona i, de fet, es retira de la vida política. Ell i una gran part dels conservadors històrics, la gent de la seva generació. En aquell moment també es retiren, encara que continuen fent de senadors vitalicis, Manuel Girona, el marquès de Camps, Josep Ferrer i Vidal, tots els conservadors històrics. Ja no actuen com a homes de partit, ja no van a les reunions a què els convoca la majoria parlamentària, i moltes vegades no van ni a les sessions plenàries. Són reemplaçats en la direcció del

partit per homes dòcils de Cánovas, els que accepten les directrius de dalt: Planas i Casals, Nicolau, Bosch i Labrús, de Paz, etc.

La crisi del 1898 i l'enfonsament del conservadorisme dinàstic

En aquesta situació de semiretir polític dels conservadors històrics es produí la crisi del 1898. Aquest desastre obligà Duran a reaccionar, cosa que féu per diverses qüestions: d'una banda, perquè se sentí moralment obligat a donar la seva opinió, i, d'altra banda, perquè se sorprengué del que s'estava produint a Barcelona després del desastre; és a dir, des de la mobilització de les corporacions barcelonines, dels gremis de comerciants, que acabaren en el Tancament de Caixes el 1899, fins a la mobilització dels industrials, dels comerciants, del Foment, de la Societat d'Amics del País, de l'Ateneu; és a dir, totes les corporacions es manifestaven i substituïen els partits polítics. Això és el que sorprengué Duran, que els partits dinàstics, els conservadors i els liberals no tenien res a dir ni a oferir i que la resposta catalana al 1898 era una resposta sorgida a partir de la mobilització d'associacions, d'empresaris, de propietaris, de comerciants, etc. La societat civil és la que s'organitzà, en gran manera al marge, i en contra, dels partits dinàstics, els quals criticava durament i els acusava de ser els responsables del que havia passat.

L'any 1899, Duran esdevingué ministre de Gràcia i Justícia en el govern regeneracionista de Silvela-Polavieja. Només hi estigué tres mesos: els famosos incidents del Tancament de Caixes l'obligaren a dimitir. És força interessant veure el que Duran i Bas va escrivint en aquesta època sobre el que passa a Catalunya. Manifesta la seva sorpresa per no comprendre el perquè del gran creixement dels sentiments catalanistes i de les manifestacions, fins i tot antiespanyoles. Hi ha dues cartes que em semblen molt significatives. Explicant, el 1899, a Silvela per què a Catalunya té més èxit la proposta del general Polavieja que no pas la de Silvela, diu: *"Aquí el polaviejismo ha vencido al silvelismo sólo porque ha hecho declaraciones favorables al regionalismo, lo cual ha producido en éste una predisposición a abrazarse con el mismo no por estimarlo su satisfacción final sino como un avance hacia la realización del llamado ideal catalanista"*. I, a més, afegeix: *"Va acentuándose aquí en Cataluña la creencia de que dentro de breves años sufrirá España una desmembración. Este peligro comienza a mirarse como natural y lo que es más triste, con indiferencia. Se reconoce que Cataluña podrá ser absorbida por Francia pero lo más alarmante del hecho es la contestación que se da a los que hacen tal advertencia: peor gobernados que por la gente de Madrid no lo podremos estar"*. Ell no entén com es pot arribar a això, però constata que entre la gent que el volta, la gent que ha estat la seva base social i electoral, comencen a haver-hi aquests sentiments i aquestes actituds. S'adona que el sistema de la Restauració no està oferint una sortida política a Catalunya. Fins i tot el seu fracàs polític en el govern Silvela-Polavieja li fa constatar que la Restauració continua al seu ritme sense canviar en absolut, malgrat totes les declaracions regeneracionistes.

Duran presencià la radicalització de les classes mitjanes barcelonines i començà a adonar-se que l'única sortida política que aquestes trobaven el catalanisme, i acabà comprenent-lo com una reacció lògica. Presencià la fi del seu par-

tit i l'èxit de la Lliga, l'any 1901. Llavors Duran escrigué al seu amic i coreligionari valencià Teodor Llorente per informar-lo sobre la situació política de Barcelona: *“Aquí el regionalismo ha encontrado las fuerzas, más que entre las personas que se distinguen como catalanistas, en las clases que viven ajenas a la política porque consideran que los partidos y los gobiernos que lo representan han sido la causa de nuestras grandes catástrofes. Siendo, pues, muchos los catalanistas, no son ni con mucho la mayoría de los catalanes, pero en cambio sí que son en gran número las personas que como el mismo Mañé han salido en defensa del regionalismo y de los que trabajaron en favor de la candidatura regionalista como protesta y como tendencia. Protesta contra el caciquismo, tendencia en pro de la política descentralizadora y favorable a la verdadera regeneración del país y de sus intereses morales y materiales”*. És a dir, ell mateix s'adonava que les coses havien canviat, que l'opinió pública conservadora catalana, en vista del fracàs del sistema polític de la Restauració, havia optat per una via catalanista i que ell mateix era un polític fracassat i frustrat: *“Los que aquí antes teníamos autoridad moral e influencia, la hemos perdido totalmente, unos no somos escuchados porque no participamos de las exageraciones de otros, y algunos, en vez de serlo, en vez de ser escuchados, servimos de argumento para las quejas contra Madrid”*.

El sentiment de fracàs polític era absolut i el mateix Duran ho va reconèixer a partir de l'any 1901. En el seu arxiu hi ha algunes notes bastant curioses, una de l'any 1904 –quan Manuel Planas i Casals, l'home que l'havia substituït en la direcció del Partit Conservador, va decidir retirar-se de la política–: *“Planas se retira de la política y deja de publicar La Dinastía”*. (La *Dinastía* era el diari oficial del Partit Conservador a Barcelona). *“Quién había de decir a Girona, Ciutadilla y a tantos otros que el partido conservador de Barcelona habría de parar en la situación de hoy”*. Un any després, el 1905, el Círculo Conservador-Liberal de Barcelona va decidir dissoldre's per voluntat dels seus migrats socis. Era l'últim episodi d'un gran fracàs polític. Un fracàs que queda evidenciat també en qüestions com aquesta: l'any 1901 és el darrer any que a Barcelona és elegit un diputat monàrquic. A partir de llavors, a la ciutat de Barcelona només sortiran o bé diputats de la Lliga o bé republicans de diferents fraccions, fins i tot arribaran a sortir carlins, però mai més monàrquics, conservadors o liberals. Era la mostra clara de la desaparició del dinastisme, dels partits monàrquics, de la vida política de la capital de Catalunya.

Els conservadors catalans fracassaren políticament en defensar i justificar el que podríem qualificar una via espanyolista que a la fi fou refusada per la seva base social, és a dir, per la mateixa gent que abans els havia donat suport. Malgrat les crítiques i les reticències que al llarg de molts anys van fer als polítics de l'Estat espanyol, no pogueren, ni saberen, canviar-ne l'orientació. Potser és que ja eren massa vells i estaven ja massa implicats en el sistema de partits espanyols. Hi ha una qüestió força significativa: l'aparició de la Lliga Regionalista significà també un cert trencament generacional. Els fills dels dirigents del Partit Conservador fundaren la Lliga: Lluís Duran i Ventosa, fill de Duran i Bas; el fill de Manuel Girona, Ignasi Girona; el fill del marquès de Camps, el segon marquès, Carles de Camps; el fill de Bertran d'Amat, Josep Bertran i Musitu; el fill de Josep Ferrer Vidal, Lluís Ferrer i Vidal-Soler, i tants altres. En la Lliga hi ha, evidentment, un canvi generacional. Els pares fracassaren jugant al conservadorisme espanyol i els fills foren els que muntaren el nou conservadorisme catalanis-

ta. Ara bé, podríem afegir-hi una altra conclusió: fou necessari que fracassés en termes polítics el conservadorisme dinàstic de Duran i Bas i companyia perquè quallés el projecte catalanista conservador de la Lliga Regionalista. És a dir, la Lliga acabà imposant-se políticament perquè el conservadorisme dinàstic espanyol s'havia enfonsat en una bona part de Catalunya.

Bibliografia de referència

ANGUERA, Pere: *Els precedents del catalanisme. Catalanitat i anticentralisme: 1808-1868*, Barcelona, Empúries, 2000.

FRADERA, Josep M.: *Cultura nacional en una societat dividida. Patriotisme i cultura a Catalunya (1838-1868)*, Barcelona, Curial, 1992.

GARCÍA BALANÀ, Albert: «Política burgesa i identitats conservadores», dins *Història de la Cultura Catalana*, vol. V (*Naturalisme, positivisme i catalanisme, 1860-1890*), Barcelona, Edicions 62, 1994, pàg. 165-196.

RIQUER I PERMANYER, Borja de: *Epistolari polític de Manuel Duran i Bas. Correspondència entre 1866 i 1904*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990.

—: *Identitats contemporànies: Catalunya i Espanya*, Vic, Eumo Editorial, 2000.